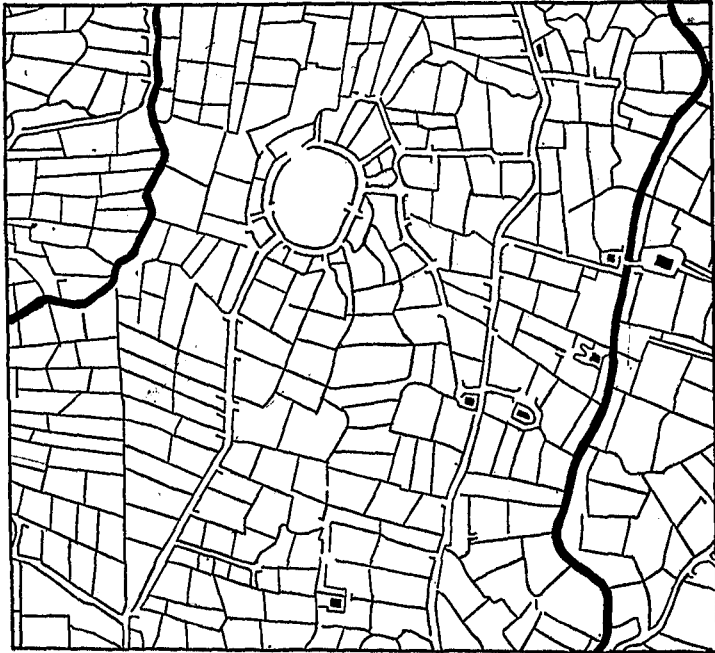

De economische structuur van het Oldambt.

Onder het Oldambt verstaan wij thans de gemeenten Termunten, Noordbroek, Zuidbroek, Meeden, Scheemda, Midwolda, Finsterwold, Beerta, Nieuwe Schans, Winschoten, Wedde (alleen het dorp Blijham) en Bellingwolde (tot aan de z.g.n. Veeler Scheiding, dus alleen de dorpen Blijham en Vrieschelo). De bodem bestaat voor het grootste gedeelte uit jonge klei (Dollardklei), die vooral in de polders, ingedijkt na 1600, zeer vruchtbaar is. In het Noordwesten (Klei-Oldambt) vindt men zeeklei van eenzelfde ouderdom als die van de oudere delen van Hunsingoog en Fivelgoo. In het Zuiden van het Oldambt vindt men langs de klei een brede rand van lichtere gronden (zand- en dalgronden).

Het Oldambt is in de eerste plaats een landbouwgebied. Om de structuur van de landbouw in het Oldambt te begrijpen is enige kennis van de „Siedlungs-“ en „Agrargeschichte“ van Groningen in het algemeen en van het Oldambt in het bijzonder, nodig.

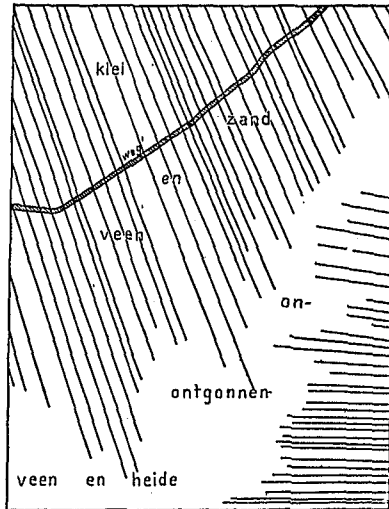

Ligging van de akkers en boerderijen rondom een terp.¹⁾

¹⁾. Cliché's uit Hofstee Het Oldambt dl. I, welwillend in bruikleen afgestaan door de N.V. J. B. Wolters, Groningen.

In het vroeger Friese gedeelte van Groningen — waaronder het Oldambt — vindt men twee oude verkavelingstypen: de „Blockflur“¹⁾ in het terpengebied en de opstreckende heerden. De eerste bestaat uit onregelmatige, vierkante stukken, die meestal rondom de boerderijen liggen, welke zelf weer in het land verspreid rondom de terpen liggen (zie stafkaart 1-25000 of 1-50000, b.v. Holwierde en omgeving). De opstreckende heerden zijn smalle, lange stroken grond, loodrecht op de weg, en op iedere strook aan de weg een boerderij, dus „Reihen“- of „Straszen-dörfer“, (zie stafkaart, b.v. Midwolda en Oostwold). De „Blockflur is de oudste vorm, die al ontstaan is in de Oud-Friese terpentijd.

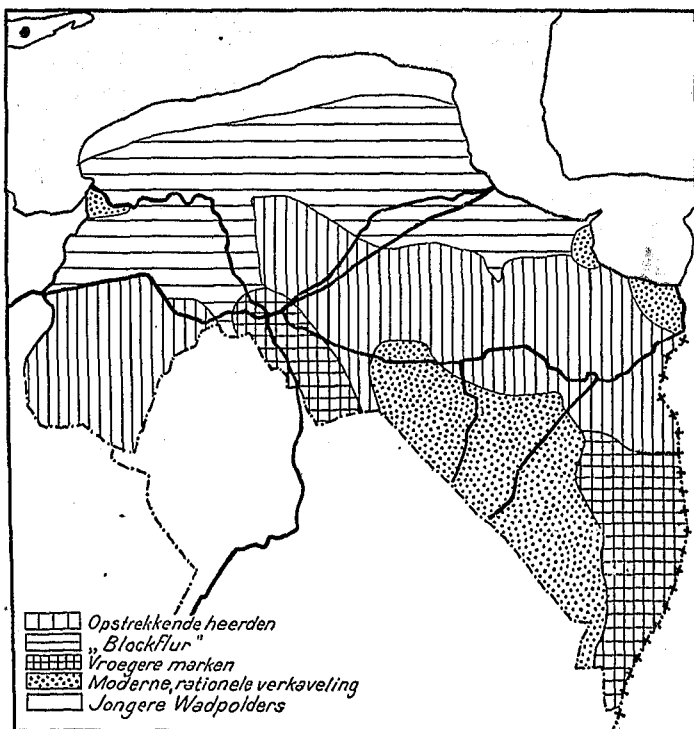
Het ontstaan van de opstreckende heerden berust op het recht van opstrek. Dit is het eigendomsrecht, dat een grondbezitter kan doen gelden op de nog onontgonnen gebieden in zijn dorp. Iedere boer mag zijn zwet (= grens) sloten verlengen en alle grond, die daar tussen ligt, behoort dan aan hem. Men drukte dit aldus uit: zijn heerd (= boerderij) strekte zich op. Het enige waarmee hij rekening heeft te houden, zijn de rechten van

Opstreckende heerden.

¹⁾. Wie bedenkt eens een goed Nederlands woord voor deze wijze van verkavelen? Red. T. O. A.

de eigenaars uit het aangrenzende dorp. Dit opstrekken van de heerden geschiedde zowel aan de voor-, als aan de achterkant, en betrof ook de eventuele aanwassen. De opstreckende heerden zijn een product van Middeleeuwse kolonisatie. Het Oldambt, behalve het N.W. (Klei-Oldambt, de gemeente Termunten), is middeleeuws kolonisatiegebied, dus heeft opstreckende heerden. Na de vorming van de Dollard bleven over: de dorpen van de zandruggen, welke de kust van de Dollard in zijn grootste uitbreiding omzomen. Loodrecht op de weg, die door deze dorpen loopt en dus loodrecht op de kust van de Dollard, staan de opstreckende heerden. Bij de geleidelijke inpoldering van de Dollard vielen zodoende door het recht van opstrek de aangewassen gronden toe aan de eigenaren van de opstreckende heerden langs de rand van de Dollard. In het algemeen ontstonden daardoor in het Dollardgebied weinig nieuwe boerderijen, maar werden

Wijze van verkavelen in de provincie Groningen.

bij nieuwe inpoldering de bestaande steeds groter. De opstrek-
kende heerden in het Oldambt hebben dus in het algemeen drie
kenmerken. 1. Ze zijn bijzonder groot. 2. Ze zijn bijzonder lang,
soms ± 7 km. 3. Ze strekken zich in den regel zowel uit over
lichtere gronden (zand- en dalgronden) als over klei.

Verdeelt men de in beroep werkzamen in het Oldambt in naar
de bekende hoofdtakken van bedrijf, dan blijkt, dat het percen-
tage in de landbouw werkzamen vergeleken met andere agrarische
gebieden onverwacht laag is en dat van industrie, handel en ver-
keer en overige bedrijven en beroepen onverwacht hoog. Ten-
einde in dit verschijnsel nader door te dringen werden industrie,
handel en verkeer en overige bedrijven ontleed in plaatslijk ver-
zorgende enerzijds en niet of niet in de eerste plaats werkende
voor de locale „markt”, anderzijds. Het blijkt dan, dat de schijn-
baar sterke ontwikkeling van industrie, handel en verkeer enz.
is toe te schrijven aan een bijzonder sterke ontwikkeling van de
plaatselijk verzorgende bedrijven en beroepen. Deze vindt weer
zijn oorsprong in de grote welvaart onder de boerenstand en de
vroegtijdige en sterke ontwikkeling van een modern-economische
structuur van het landbouwbedrijf. De eigenlijke industrie heeft
betrekkelijk weinig betekenis en is vrijwel zonder uitzondering
door afzet of grondstof direct gebonden aan de locale agrarische
maatschappij. Het „primaire” inkomen van de streek wordt voor
het overgrote gedeelte geleverd door de landbouw.

De voor het Oldambt karakteristieke boerderij is het be-
drijf van ongeveer 50 ha. Toch is voor de meeste gemeenten
de gemiddelde bedrijfsgrootte belangrijk lager. Dit komt om-
dat zich naast de oorspronkelijke boerderijen nieuwe hebben ont-
wikkeld. De oorspronkelijke eigenaren van de opstrekende
heerden, de boeren „langs de weg”, hebben dikwijls een deel van
hun lichtere gronden verkocht aan landarbeiders en andere ge-
gadigden, die op deze gronden nieuwe bedrijfjes stichtten, van
kleine landarbeidersplaatsen tot kleine boerderijen, echter vrijwel
zonder uitzondering kleiner den 20 ha. Deze nieuwe boeren, wier
bedrijven in den regel een eind van de weg, dus „achteruit”, liggen,
vormen een groep, die zowel in economisch als in sociaal opzicht
geheel los staat van de groep van de „echte” Oldambster boeren,
de boeren „langs de weg”. De mate waarin zich deze afsplitsing

van nieuwe bedrijven heeft ontwikkeld, bepaalt in de eerste plaats de gemiddelde bedrijfsgrootte in de verschillende gemeenten. Onder de boerderijen „langs de weg” is het bedrijf van ongeveer 50 ha. normaal. Naast deze komen in het „Zuiden van het Oldambt” langs de weg” ook de boerderijen van 20-40 ha. naar voren, terwijl in het Noorden juist meer het type van 60 ha. en hoger valt op te merken. Dat verschil tusschen Noord en Zuid vindt zijn oorsprong in een verschil in „Wirtschaftsgeist”.

Het Oldambster landbouwbedrijf kenmerkt zich door een zeer eenzijdige oriëntatie op de akkerbouw; het weiland beslaat slechts 3%. Opvallend is een omvangrijke teelt van handelszaden; tal van zaden o.a. karwei en bietenzaad komen v.n.l. uit dit gebied. Het Oldambt valt in Groningen — en trouwens ook vergeleken met andere landbouwgebieden in ons land — in het algemeen op door relatief ongunstige bedrijfsuitkomsten. Deze zijn ten dele toe te schrijven aan de genoemde eenzijdigheid en verder ook aan vooral in het landbouwgebied „Oud-Oldambt” zeer matige opbrengsten. Nog slechts weinig boeren gebruiken b.v. de grote hoeveelheden kaf en andere afvalproducten als veevoer.

De laatste tientallen jaren heeft in het Oldambt een buitengewoon sterke rationalisatie en mechanisatie, zowel in de landbouw als in de eigenlijke industrie plaats gehad. De productie van landbouwgewassen en van stro is daardoor aanmerkelijk uitgebreid, maar de landarbeider kon nog slechts enkele weken werk vinden op de grote boerderij. In de dorpen, waar de agrarische forensen wonen (d.z. de arbeiders die verscheidene kilometers hadden te fietsen om bij de akkers te komen), ontstond een grote achteruitgang.

Het uitstoten van arbeidskrachten uit landbouw en industrie heeft enerzijds migratie, anderzijds een overmatige drang naar de middenstand tengevolge. Een vergelijking van de beroepstelling 1920 met die van 1930 leert dan ook, dat de verzorgende bevolking in verhouding tot de overige in beroep werkzame bevolking een overmatige groei vertoont. Dit — overigens min of meer algemeen Nederlands — verschijnsel is als buitengewoon ongunstig aan te merken.

Dr. E. W. HOFSTEE.